

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Original Research Article

The Approach of Enhancement on Sima's Value Recognition for Sangha Performance Based on Vinaya's Discipline

แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาด้านสังฆกรรมตามหลักพระวินัย

Phrakhuathonsunthonkit Tamajitto Ruangkham^{1*}, & Viroj Koomkrong²

พระครูอาทรสุนทรกิจ ทมจิตโต เรื่องชำ^{1*}, & วิโรจน์ คุ่มครอง²

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Phrakhuathonsunthonkit Tamajitto Ruangkham*

พระครูอาทรสุนทรกิจ ทมจิตโต เรื่องชำ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: phratorn@gmail.com

2. Viroj Koomkrong

วิโรจน์ คุ่มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:

สีมา, สังฆกรรม, พระวินัย, แนวทางส่งเสริม, พุทธศาสนา

Keywords:

Sima, Sangha, Vinaya, Enhancement Approach, Buddhism

Article history:

Received: 08/08/2025

Revised: 10/09/2025

Accepted: 02/11/2025

Available online: 08/01/2026

How to Cite:

Ruangkham, P. & Koomkrong, V. (2026). The Approach of Enhancement on Sima's Value Recognition for Sangha Performance Based on Vinaya's Discipline. *Journal Dhamma for Life*, 32(1), 419-432.

ABSTRACT

This research aims to achieve three objectives: (1) to study the historical development and significance of Sīmā in Theravāda Buddhist scriptures, (2) to examine the principles of Saṅghakamma in accordance with the Buddhist Vinaya, and (3) to propose guidelines for promoting awareness of the value of Sīmā in relation to Saṅghakamma based on Vinaya principles. This study employs a qualitative research methodology using documentary analysis. The primary sources include the Pāli Canon (Tipiṭaka), its commentaries (Aṭṭhakathā), sub-commentaries (Tīkā), the Visuddhimagga, and relevant academic literature. Data were systematically collected, categorized, analyzed, and synthesized using descriptive and analytical methods.

The findings reveal that Sīmā in Theravāda Buddhism has evolved from early communal assemblies of itinerant ascetics (paribbājaka) to its formal establishment by the Buddha as a legally recognized boundary for the performance of Saṅghakamma. The Vinaya prescribes eight types of boundary markers (nimitta), such as mountains, anthills, roads, and rivers. Sīmā is classified into two main types: Baddha-sīmā (fixed boundary) and Abaddha-sīmā (non-fixed boundary). Moreover, Sīmā is intrinsically connected with the Uposatha hall and the monastery as essential spaces for communal monastic activities. Regarding Saṅghakamma, the study identifies four types as stipulated in the Vinaya: Apalokanakamma, Ñattikamma, Ñattidutiyakamma, and Ñatticatutthakamma, each with distinct procedural requirements. Major monastic acts, including ordination (upasampadā), invitation (pavāraṇā), robe-offering (kaṭhina), and the recitation of the Pātimokkha, must be conducted within a valid Sīmā to ensure legitimacy according to the

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Buddha's authorization. Furthermore, the research proposes five key approaches to enhancing awareness of the value of Sīmā: fostering communal harmony and respect for seniority, ensuring Vinaya correctness in monastic procedures, upholding the Buddha's disciplinary legislation, aligning Saṅghakamma with appropriate procedural forms, and strengthening the sustainability of Buddhism. These insights culminate in the development of the "SS-UDRCL Model," a new body of knowledge that can be applied to monastery management, Sīmā development, and the sustainable cultivation of awareness regarding the significance of Sīmā in Theravāda Buddhism.

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของสีมาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาหลักสังฆกรรมตามหลักพระวินัย และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาด้านสังฆกรรมตามหลักพระวินัย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก แหล่งข้อมูลประกอบด้วยพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมรรค และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือก จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัยพบว่า สีมาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีพัฒนาการมาตั้งแต่รูปแบบการประชุมของคณะปริพาชก จนกระทั่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสีมาให้เป็นเขตแดนสำหรับประกอบสังฆกรรมอย่างเป็นทางการ โดยมีการกำหนดนิมิตสีมา 8 ประเภท ได้แก่ ภูเขา จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ เป็นต้น และจำแนกสีมาออกเป็น 2 ประเภท คือ พัทธสีมา และอพัทธสีมา ทั้งนี้ สีมามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอุโบสถและวัดในฐานะพื้นที่สำคัญสำหรับการประกอบกิจของสงฆ์ ในด้านหลักสังฆกรรม พบว่า การสังฆกรรมตามพระวินัยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม ซึ่งมีขั้นตอนและเงื่อนไขแตกต่างกัน การประกอบสังฆกรรมที่สำคัญ เช่น การอุปสมบท การปวารณา การกรานกฐิน และการสวดปาติโมกข์ จำเป็นต้องกระทำภายในเขตสีมาเพื่อให้ถูกต้องตามพระวินัย นอกจากนี้ งานวิจัยยังนำเสนอแนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาด้านสังฆกรรม 5 ประการ ได้แก่ การตระหนักถึงบทบาทของสีมาในการสร้างความพร้อมเพรียงของสงฆ์ การรักษาความถูกต้องตามพระวินัย การเคารพต่อพระพุทธบัญญัติ การใช้สีมาให้สอดคล้องกับประเภทของสังฆกรรม และการธำรงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ผลการสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนาโมเดล "SS-UDRCL Model" ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการวัด การพัฒนาพื้นที่สีมา และการสร้างความตระหนักรู้คุณค่าของสีมาอย่างยั่งยืน

บทนำ

จิตสาธารณะมิใช่เพียงการประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดหรือการมีความรู้เรื่องคุณธรรม แต่คือความรับผิดชอบต่อสังคมที่เริ่มจากตนเอง แม้ว่าบุคคลจะได้รับการอบรมสั่งสอนหรือศึกษาคุณธรรมมาอย่างดี หากจิตใจไม่ยอมรับ การปลูกฝังจิตสาธารณะก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ พุทธภาษิตได้สอนให้เห็นชัดว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล่อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป” (ธัมมสังคณี, ขุททกนิกาย) คำสอนนี้ชี้ให้เห็นว่า ทุกการคิด พูด และกระทำของบุคคลล้วนเกิดจากจิตใจ หากจิตใจดี การกระทำและคำพูดย่อมสะท้อนความดีนั้นออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ (Dhammika, 1992; Cholvijarn, 2009) ดังนั้น การพัฒนาจิตสาธารณะจึงต้องเริ่มจาก “ใจเป็นใหญ่” ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่รับผิดชอบต่อส่วนรวม (Narada, 2006) ในมิติของพระพุทธศาสนา จิตสาธารณะสะท้อนถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง ดังพุทธดำรัสที่ตรัสกับพระสาวกตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก... จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน” (อังคุตตรนิกาย มัชฌิมปัฏฐา) พุทธดำรัสนี้ถือเป็นปฐมโอวาทของพระอรหันต์ชุดแรก ก่อนออกไปบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม แสดงถึงแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะและความรับผิดชอบต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง (Wijeyaratne, 2014; Keown, 2013) การพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่

1. พรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความเอื้ออาทรและความรับผิดชอบต่อสังคม (Gethin, 1998)
2. สังคหัตถ์ 4 การให้ การรับ การร่วมมือ และการรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติในการสร้างจิตสาธารณะ (Phra Dhammakosajarn, 2012)
3. มงคลสูตร ข้อที่ 17 การสงเคราะห์ญาติ เป็นมงคลสูงสุด ซึ่งเป็นพื้นฐานของบุคคลผู้มีจิตสาธารณะ (Rahula, 1978)

หลักธรรมเหล่านี้สะท้อนหัวใจของบุคคลที่มี จิตแห่งคุณธรรม มุ่งสู่ความถูกต้อง ดีงาม และความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ เพื่อสร้างสังคมที่ทุกคนรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Luce, 1988; Keown, 2005) ด้วยเหตุนี้ การศึกษารูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาจิตสาธารณะ (Putnam, 2000; Phan, 2011) การศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตสาธารณะ และการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สร้างความสุขและความเจริญให้แก่สังคมและประเทศชาติ (Cholvijarn, 2009; Wijeyaratne, 2014) จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาจิตสาธารณะในมิติของพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงเรื่องการเรียนรู้หรือท่องจำหลักธรรม แต่คือการปลูกฝังใจให้พร้อมทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ความดีที่เกิดขึ้นจากใจนี้จะสะท้อน

ผ่านการพูด การกระทำ และการใช้ชีวิตอย่างมีคุณธรรม เป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่เข้มแข็งและสงบสุขอย่างแท้จริง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีสีมาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท สีมา เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะหมายถึง เขตแดนที่กำหนดโดยพระพุทธองค์เพื่อประกอบสังฆกรรมอย่างเป็นทางการและถูกต้องตามพระวินัย (พระวินัยปิฎก, มหาวรรค, เล่ม 2) การกำหนดสีมาไม่ใช่เพียงการตีเส้นเขตแดนทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างกรอบทางศีลธรรมและจิตวิญญาณให้กับคณะสงฆ์ ซึ่งสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่กับกิจกรรมทางศาสนา การกำหนดสีมาสอดคล้องกับหลักพระวินัยและธรรมเนียมปฏิบัติของคณะสงฆ์ ในพระไตรปิฎกกล่าวถึง นิमितสีมา 8 ประเภท ได้แก่ ภูเขา จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ ต้นไม้ใหญ่ ร่องน้ำ ทางน้ำไหล และที่ราบ เป็นต้น การใช้สิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นนิमितสีมาแสดงถึงความใส่ใจต่อบริบทของสถานที่ และทำให้พื้นที่นั้นมีความเหมาะสมแก่การประกอบสังฆกรรม (พระวินัยปิฎก, มหาวรรค, ภาค 2) สีมายังแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก คือ พัทธสีมา ซึ่งหมายถึงสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัยและเหมาะสมต่อการประกอบพิธีกรรม และ อพัทธสีมา ซึ่งหมายถึงสีมาที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสมต่อการประกอบกิจกรรมทางสงฆ์ (พระวินัยปิฎก, ปาฏิสมังคี, เล่ม 1) การจำแนกนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความถูกต้องทางพิธีกรรมและการรักษามาตรฐานของคณะสงฆ์ แนวคิดเรื่องสีมาสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ทางศาสนาไม่ได้เป็นเพียงเขตทางกายภาพ แต่ยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ สีมาทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนา เป็นที่รวมของสังฆกรรม และสร้างความเป็นระเบียบในชีวิตสงฆ์ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับมุมมองของนักวิชาการที่เห็นว่า การกำหนดสีมาช่วยสร้าง ความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับธรรมชาติและพุทธศาสนา (Gombrich, 1988) ดังนั้น การทำความเข้าใจทฤษฎีสีมาในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงไม่ใช่เพียงการศึกษาเรื่องขอบเขตทางพิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เราเห็นถึง ปรัชญาเชิงพื้นที่และความสำคัญของความศักดิ์สิทธิ์ในการปฏิบัติศาสนา ซึ่งเป็นแก่นสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทยังคงรักษาแบบแผนและระเบียบวินัยของสงฆ์มาอย่างต่อเนื่อง

สังฆกรรมตามพระวินัยกระบวนการและความสำคัญในชีวิตสงฆ์

การสังฆกรรมถือเป็นกระบวนการสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นวิธีการที่สงฆ์ใช้ในการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างถูกต้องและเป็นระบบ เพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ ของสงฆ์เกิดความชอบธรรมทางศีลธรรมและเป็นที่ยอมรับของสงฆ์หมู่ การประกอบสังฆกรรมนั้นมีหลายประเภท และแต่ละประเภทมีความสำคัญแตกต่างกันตามลำดับขั้นของกิจกรรมทางศาสนา

ประเภทแรกคือ อปโลกนกรรม ซึ่งเป็นการประชุมเพื่อชี้แจงหรือปรึกษากันในหมู่สงฆ์ โดยมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับข้อวินัยหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์ การประชุมในรูปแบบนี้เป็นการเตรียมความพร้อมให้สงฆ์ทุกองค์มีความเข้าใจตรงกันก่อนจะเข้าสู่การตัดสินใจหรือการประกอบกิจกรรมจริง

ประเภทที่สองคือ ญัตติกรรม ซึ่งเป็นการเสนอเรื่องหรือกิจกรรมทางศาสนาต่อสงฆ์หมู่ เช่น การอุปสมบท หรือการปวารณา การกรานกฐิน หรือการกำหนดพิธีสำคัญต่าง ๆ การเสนอญัตตินี้เป็นขั้นตอนแรกของการขอความเห็นชอบจากสงฆ์ เพื่อให้กิจกรรมนั้นมีความถูกต้องตามพระวินัย

ต่อมาคือ ญัตติทุติยกรรม หรือการเสนอเรื่องครั้งที่สอง ขั้นตอนนี้นักเกิดขึ้นเมื่อสงฆ์หมู่ยังมีข้อสงสัยหรือต้องการพิจารณาเพิ่มเติม การเสนอซ้ำช่วยให้มั่นใจได้ว่าการกระทำต่าง ๆ จะไม่ขัดต่อพระวินัย และให้โอกาสสงฆ์ทุกองค์ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

สุดท้ายคือ ญัตติตตกรรม หรือการเสนอครั้งที่สี่ ซึ่งถือเป็นการยืนยันขั้นสุดท้ายของการพิจารณาเรื่องที่ผ่านขั้นตอนนี้ถือว่ามีความชอบธรรมและสามารถดำเนินการได้โดยสงฆ์หมู่

การสังฆกรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของสงฆ์ เช่น การอุปสมบท ซึ่งเป็นพิธีสำคัญในการรับผู้บวชเข้าสู่เพศสมณะ การปวารณา การถวายตัวเพื่อความดีและปฏิบัติธรรม การกรานกฐิน ซึ่งเป็นพิธีถวายผ้ากฐินหลังออกพรรษา และการสวดปาติโมกข์ เพื่อรักษาศีลและวินัยของสงฆ์ทั้งหมด ทั้งนี้ การสังฆกรรมทุกประเภทจะต้องกระทำ ภายในเขตสีมา ซึ่งเป็นเขตที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบพิธีทางศาสนาเพื่อความถูกต้องตามพระวินัย จากข้อมูลเชิงทฤษฎี สังฆกรรมเป็นตัวอย่างของ วินัยในพระพุทธศาสนา ที่เน้นการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างมีระเบียบ มีขั้นตอน และเคารพกฎเกณฑ์ เพื่อให้กิจกรรมทางศาสนา มีความชอบธรรมและสงฆ์หมู่สามารถรักษาเอกภาพและความบริสุทธิ์ทางจิตใจ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554) ดังนั้น สังฆกรรมไม่เพียงแต่เป็นพิธีทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงหลักการของ ความร่วมมือ การปรึกษาหารือ และการเคารพกฎระเบียบ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตสงฆ์และการดำรงวินัยตามพระพุทธศาสนา

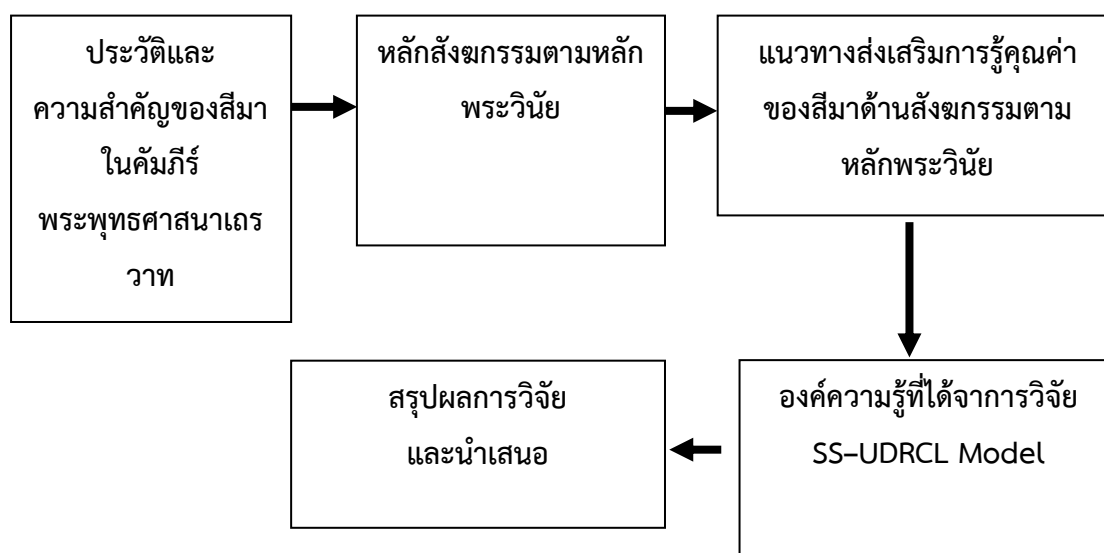
แนวคิดการรักษาและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาในพื้นที่วัด

ในสังคมไทย วัดมิใช่เพียงสถานที่ประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางศาสนาและประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน พื้นที่สีมา หรือเขตอุโบสถที่ได้รับการกำหนดตามหลักพระวินัย ถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ชี้ถึงความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์และความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนา การรับรู้และรักษาพื้นที่สีมานั้นไม่เพียงแต่ช่วยให้การปฏิบัติตามพระวินัยเป็นไปอย่างถูกต้อง แต่ยังสะท้อนถึงความเคารพต่อคุณค่าและประเพณีที่สืบทอดจากอดีต (พระครูพิทักษ์ ศิลปาคม, 2563) การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับการจัดการพื้นที่วัดและการพัฒนาพื้นที่สีมา จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง การจัดสรรและดูแลพื้นที่วัดให้เหมาะสม ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความสงบและความเป็นระเบียบเรียบร้อย

แต่ยังสร้างความตระหนักให้กับพระภิกษุและชาวพุทธทั่วไปถึงความสำคัญของขอบเขตศักดิ์สิทธิ์และบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ (สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนา, 2562) การส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักพระวินัยและการรักษาพื้นที่สีมา ยังเป็นการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาอย่างยั่งยืน การจัดกิจกรรมทางศาสนา การอบรมธรรมศึกษา หรือแม้แต่การใช้สัญลักษณ์และเครื่องหมายในพื้นที่สีมา ล้วนเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันและความภูมิใจในมรดกทางศาสนา ทั้งนี้ การบูรณาการแนวคิดทางวัฒนธรรมเข้ากับการบริหารจัดการวัด สามารถช่วยให้ชุมชนและคณะสงฆ์ร่วมกันรักษาและต่อยอดคุณค่าทางศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป (กรมศาสนา, 2561) ดังนั้น การรักษาและส่งเสริมคุณค่าของพื้นที่สีมาและวัฒนธรรมทางศาสนา ไม่เพียงแต่เป็นการสืบทอดประเพณี แต่ยังเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับสังคมสงฆ์และชุมชนในวงกว้าง ความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติอย่างถูกต้องจึงเป็นหัวใจสำคัญของการธำรงพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของสีมาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักสังฆกรรมตามหลักพระวินัย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาด้านสังฆกรรมตามหลักพระวินัย

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

สมมติฐานการวิจัย

1. สීමาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีพัฒนาการจากเขตประชุมของคณะปริพาชกจนกลายเป็นเขตแดนสำหรับประกอบสังฆกรรมอย่างเป็นทางการ และมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมทางศาสนาของสงฆ์
2. การประกอบสังฆกรรมตามพระวินัย เช่น การอุปสมบท การปวารณา การกรานกฐิน และการสวดปาติโมกข์ ต้องกระทำภายในเขตสීමาเพื่อความถูกต้องตามหลักพระวินัย และสීමาแต่ละประเภทมีบทบาทแตกต่างกันต่อการปฏิบัติสังฆกรรม
3. การสร้างความตระหนักรู้คุณค่าของสීමาเชิงสังฆกรรม จะช่วยเสริมความถูกต้องตามพระวินัย ความพร้อมเพรียงของสงฆ์ และการธำรงพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประเภทการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธี การศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research / Qualitative Content Analysis) เน้นการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำรา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติ ความสำคัญ และแนวทางการส่งเสริมคุณค่าของสීමาในสังฆกรรมตามหลักพระวินัย

เทคนิคการคัดเลือกข้อมูล

ใช้การคัดเลือกเชิงเจาะจง (Purposive Selection) โดยพิจารณาเอกสารที่ตรงกับหัวข้อการวิจัย ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ และแนวทางส่งเสริมคุณค่าของสීමาในสังฆกรรม กรองเอกสารตาม ความน่าเชื่อถือ ของผู้เขียน และ ความเกี่ยวข้อง กับประเด็นวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องโดยอ้างอิงกับคัมภีร์ พระไตรปิฎกและเอกสารต้นฉบับ

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลเชิงเอกสาร (Document Recording Form / Data Extraction Sheet) เพื่อบันทึกข้อมูลสำคัญจากคัมภีร์และเอกสาร คู่มือวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Guide) สำหรับการวิเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูลเชิงพรรณนา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้ ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถา แปล ปกรณ์ วิเสส และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และบทความวิทยานิพนธ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ
2. การจัดลำดับและตรวจสอบข้อมูล ดำเนินการดังนี้ คัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติ ความสำคัญ และแนวทางส่งเสริมคุณค่าของสืมา ตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและหลักพระวินัย
3. การวิเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูล ดำเนินการดังนี้ วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เรียบเรียงเป็นโครงสร้างที่เข้าใจง่ายตามประเด็นการวิจัย
4. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล นำเสนอผลการวิเคราะห์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์
5. การปรับปรุงและจัดทำรายงานวิจัย ดำเนินการดังนี้ แก้ไขและปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอผลงาน

การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การบันทึกข้อมูลจากเอกสารต้นฉบับ และเอกสารทางวิชาการ โดยจัดทำเป็นตารางสังเคราะห์ข้อมูลและแยกตามประเด็นสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยเน้น การตีความและสังเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Synthesis) จัดลำดับความสำคัญและเชื่อมโยงกับแนวทางส่งเสริมคุณค่าของสืมาในสังฆกรรมตามหลักพระวินัย และ สรุปผลและนำเสนอเป็นข้อค้นพบเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสืมาด้านสังฆกรรมตามหลักพระวินัย

โดยแบ่งออกเป็นแนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสืมาและสังฆกรรมกับความพร้อมเพรียงของสงฆ์ ได้แก่

- 1) คุณค่าของสืมาและสังฆกรรมกับการเป็นสังฆสภาของสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงวางรูปแบบเอาไว้ เพื่อให้สงฆ์มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำสังฆกรรมต่างๆ ที่สำคัญ โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสืมาโดยไม่ให้ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก เพื่อต้องการให้เกิดความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะดังพระพุทธพจน์ว่า ที่ใดไม่มีสัตบุรุษที่นั่นมิใช่สภา การบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับสืมาและสังฆกรรมเพื่อประโยชน์ 10 ประการเช่น เพื่อหมู่คณะยอมรับว่าดี เพื่อให้หมู่คณะมีความสุข เป็นต้น
- 2) คุณค่าของสืมาและสังฆกรรมกับการเคารพกันตามลำดับอาวุโสตามพรรษาที่บวชก่อนบวชที่หลัง แต่มีข้อยกเว้นบ้างบางกรณีที่ไม่ต้องเคารพกันตามลำดับอาวุโส เพื่อเป็นการลงโทษพระเถระ หรือ พระมหาเถระที่

กระทำผิดพระวินัยโดยเฉพาะอาบัติสังฆาทิเสส เมื่อท่านได้อยู่ปริวาสครบตามกำหนดพระวินัย คือ ออกจากอาบัติสังฆาทิเสสแล้วสิทธิและหน้าที่ของท่านก็กลับมาเป็นปกติตามเดิม

แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมกับหลักพระวินัยของสงฆ์แบ่งเป็น

1) การรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมกับอุโบสถวิธีตามหลักวินัยของสงฆ์ โดยสีมาเป็นสถานที่สำหรับทำอุโบสถคือการสวดปาติโมกข์เป็นต้นของพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงอุปมาพระวินัยว่า ชากสัตว์ตายไม่อาจอยู่ร่วมกับมหาสมุทรได้ต้องถูกขัดเข้าฝั่งฉนั้นใด ภิกษุผู้ศีลก็ไม่อาจอยู่ในพระธรรมวินัยนี้ได้ต้องถูกกำจัดออกไปฉนั้น ส่วนวิธีการทำอุโบสถทั้ง 5 ประเภะนั้นเป็นสังฆกรรมมีความเกี่ยวเนื่องกับสีมาโดยตรง ถ้าหมู่คณะไม่ศึกษาข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ จะทำให้สังฆกรรมเสียหายได้ ฉะนั้น พระสงฆ์ควรศึกษาพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาและการทำสังฆกรรมโดยเคร่งครัด

2) การรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมกับการทำบุพพกิจและบุพพกรรม เป็นกิจที่หมู่คณะต้องทำก่อนจะทำอุโบสถ คือ การสวดปาติโมกข์มี 2 ส่วนคือ บุพพกรรม คือ กิจที่จะต้องทำก่อนที่สงฆ์ประชุมกันมี 4 อย่าง คือ 1. การกวาดโรงอุโบสถ 2. การตามประทีป 3. การจัดเตรียมน้ำฉันน้ำใช้ 4. การปูอาสนะ และ บุพพกิจ 5 ประการ ได้แก่ 1. การนำฉันทะของภิกษุที่ควรแก่ฉันทะมา 2. การนำปาริสุทธของภิกษุผู้ไม่ได้ร่วมทำอุโบสถมา 3. การบอกฤกษ์ 4. การนับภิกษุ 5. การแจ้งโอวาทที่ภิกษุณีมาขอแก่สงฆ์ กิจเหล่านี้ต้องทำก่อนที่จะทำอุโบสถ ถ้าพระสงฆ์ยังไม่ได้ทำบุพพกรรมและบุพพกิจไม่ควรทำอุโบสถคือการสวดปาติโมกข์

3) การรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมคือการงดปาติโมกข์ชอบธรรมเช่น การงดปาติโมกข์ชอบธรรม 1 อย่าง คือ งดปาติโมกข์เพราะสีลวิบัติมีมูล การงดปาติโมกข์ชอบธรรม 2 อย่าง คือ งดปาติโมกข์เพราะสีลวิบัติมีมูล งดปาติโมกข์เพราะอาจารย์วิบัติมีมูล และไม่ชอบธรรมเช่น การงดปาติโมกข์ไม่ชอบธรรม 1 อย่าง คือ งดปาติโมกข์เพราะสีลวิบัติไม่มีมูล การงดปาติโมกข์ไม่ชอบธรรม 2 อย่าง คือ งดปาติโมกข์เพราะสีลวิบัติไม่มีมูล งดปาติโมกข์เพราะอาจารย์วิบัติไม่มีมูล ดังได้อธิบายมาแล้ว

แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมกับการทรงบัญญัติพระวินัย

1) การรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมกับการทรงบัญญัติพระวินัยของสงฆ์ โดยเมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการกำหนดนิमितสมมติสีมาแล้ว และทรงบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายสวดพระปาติโมกข์แล้ว และทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น พระพุทธองค์ทรงห้าม ทรงอนุญาต และทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่อง สีมาและสังฆกรรมคือ การสวดปาติโมกข์เช่น ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์ทรงห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้นทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถเป็นต้น

2) การรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมคือการทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการต่างๆ พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและเป็นสังฆกรรมคือญัตติกรรม เพื่อความพร้อม

แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาและส่งเสริมการเป็นเครื่องมือในการทำสังฆกรรมต่างๆ

4) การรู้คุณค่าของสีมาและสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรม เป็นกรรมมีญัตติเป็นที่สี ได้แก่ สังฆกรรมที่สำคัญ มีการอุปสมบท เป็นต้น ซึ่งเมื่อตั้งญัตติแล้ว ต้องสวดอนุสาวนา คำประกาศขอมติ ถึง 3 หน เพื่อสงฆ์คือที่ชุมนุมนั้นจะได้มีเวลาพิจารณาหลายเที่ยวว่าจะอนุมติหรือไม่ และต้องได้รับความยินยอมจากภิกษุทั้งปวงผู้เข้าประชุมเป็นสงฆ์นั้น

2) คุณค่าของสึมาและสังฆกรรมเป็นเครื่องมือระงับอภิรณของสงฆ์จัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรม เมื่อมีความขัดแย้งกันในแง่ของวินัยที่เกิดขึ้นแก่หมู่คณะ สึมาจึงเป็นสถานที่ชำระความขัดแย้งของหมู่คณะ เรียกชื่อว่า อภิรณ แปลว่า เป็นที่กระทำให้งมี 4 ประเภท คือ วิวาทาภิรณ อนุวาทาภิรณ อาปตตยาภิรณ

และกิจจาธิกรณ์ เมื่อเกิดอธิกรณ์ ทั้ง 4 อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น คณะสงฆ์จะต้องดำเนินการระงับข้ออธิกรณ์ การระงับอธิกรณ์นั้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้นจึงถูกต้องสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต

อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการเข้าใจและส่งเสริมคุณค่าของ สีมา ในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับการประกอบสังฆกรรมตามหลักพระวินัย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการรับรู้และตระหนักถึงบทบาทของสีมาเป็นเรื่องสำคัญทั้งในเชิงพิธีกรรมและจิตสำนึกทางศาสนา สีมาไม่ได้เป็นเพียงเส้นแบ่งทางภูมิศาสตร์ของวัด แต่เป็นสัญลักษณ์ของความพร้อมเพรียงและความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์ ซึ่งสะท้อนถึงความเรียบร้อยและความสามัคคีในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างเป็นระบบ

จากการศึกษาประวัติและความสำคัญของสีมา พบว่า สีมาเกิดจากความต้องการจัดระเบียบการปฏิบัติของพระสงฆ์เพื่อให้สังฆกรรมดำเนินไปอย่างถูกต้องและชอบธรรม การประชุมของปริพาชกและการบัญญัติเขตแดนพระสงฆ์ในอดีตสะท้อนถึงความสำคัญของการมีพื้นที่เฉพาะสำหรับกิจกรรมสงฆ์ เช่น การบวช การสวดปาติโมกข์ หรือพิธีปิดทองลูกนิมิต ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาให้แก่พุทธศาสนิกชน (พระธรรมปิฎก, 2541) นอกจากนี้ สีมายังมีทั้ง พัทธสีมา และ อพัทธสีมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกำหนดเขตแดนนี้ไม่ได้เป็นเรื่องเชิงภูมิศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและสภาพสังคมรอบวัด

ในแง่ของสังฆกรรม การศึกษาพบว่ากิจกรรมของคณะสงฆ์ทุกประเภทจำเป็นต้องกระทำในเขตสีมาเพื่อความชอบธรรมและความถูกต้องตามหลักพระวินัย การแบ่งประเภทสังฆกรรมเป็น 4 ระดับ ตั้งแต่การแจ้งต่อสงฆ์โดยไม่ตั้งญัตติไปจนถึงการตั้งญัตติและอนุสาวนา 3 ครั้ง สะท้อนให้เห็นถึงการตัดสินใจอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน (พระสนิท สุจิตโต, 2560) การปฏิบัติที่สอดคล้องกับสีมาช่วยให้กิจกรรมสำคัญ เช่น การอุปสมบท หรือการลงโทษภิกษุ เป็นไปอย่างถูกต้องและมีความชอบธรรม

แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาที่ผู้วิจัยเสนอสามารถสรุปได้เป็น 5 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ สีมาส่งเสริมความพร้อมเพรียงของสงฆ์ การปฏิบัติในเขตสีมาสอดคล้องกับหลักพระวินัย การเป็นเกณฑ์ควบคุมพฤติกรรมของสงฆ์ตามพระพุทธรูปบัญญัติ การทำหน้าที่เป็นเครื่องมือของสังฆกรรม และการรักษาเสถียรภาพของพระพุทธศาสนาในระดับคณะสงฆ์ แนวทางเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสีมาเป็นทั้งเครื่องมือทางวินัยและกลไกในการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาอย่างยั่งยืน

ในเชิงการประยุกต์ใช้ โมเดล SS-UDRCL ที่ผู้วิจัยนำเสนอ เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะของสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ผ่านปัจจัยภายใน เช่น ความเมตตา ความรับผิดชอบ และความมุ่งมั่นต่ออนาคต รวมถึงปัจจัยภายนอก เช่น ครอบครัว การศึกษา และสื่อมวลชน ซึ่งกลไกเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณธรรมและจิตสำนึกทางศาสนาที่ได้มีการศึกษาไว้ การประยุกต์ใช้แนวทางดังกล่าวช่วยให้การ

ส่งเสริมคุณค่าของสีมาไม่เพียงเป็นเรื่องเชิงพิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการดำรงมั่นของพระพุทธศาสนา

โดยสรุป การศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า สีมาเป็นมากกว่าเส้นเขตแดน แต่เป็นสัญลักษณ์ของระเบียบความชอบธรรม และจิตสำนึกทางศาสนา การส่งเสริมความรู้และความเข้าใจในสีมาอย่างถูกต้องจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความพร้อมเพรียงของคณะสงฆ์ การปฏิบัติสังฆกรรมอย่างถูกต้องตามพระวินัย และการดำรงมั่นของพระพุทธศาสนาในระยะยาว

สรุป

แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาด้านสังฆกรรมตามหลักพระวินัย” ได้ดังนี้ประวัติและความสำคัญของสีมาในพระพุทธศาสนาเถรวาทสีมาเป็นเขตแดนที่พระภิกษุใช้ประกอบสังฆกรรมทางพระวินัย มีรากฐานจากพระพุทธรูปในพระไตรปิฎก เพื่อให้การประชุมสงฆ์ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและชอบธรรมตามพระธรรมวินัย ซึ่งแสดงถึงการจัดระเบียบและความเป็นเอกภาพของหมู่สงฆ์ นอกจากนี้ สีมายังสะท้อนหลักธรรมด้านวินัย ความสมัครสมาน และความถูกต้องในกิจกรรมของคณะสงฆ์การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังฆกรรมในพระไตรปิฎกสังฆกรรม หมายถึง การกระทำของคณะสงฆ์ซึ่งต้องดำเนินในเขตสีมาและมีระเบียบที่ชัดเจน เช่น การบวช การปลงอาบัติ การทำสังฆทาน ฯลฯ โดยต้องดำเนินตามรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ เช่น ต้องมีองค์สงฆ์ครบถ้วน ใช้ญัตติหรือญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นต้น การศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเผยให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ที่ต้องการให้สงฆ์มีระเบียบแบบแผน แนวทางการส่งเสริมการรู้คุณค่าของสีมาด้านสังฆกรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า แนวทางการส่งเสริมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก คือ ด้านการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ ควรมีการจัดทำเอกสาร คัมภีร์ คู่มือ หรือหลักสูตรอบรมสำหรับพระภิกษุสามเณรและชาวพุทธทั่วไป เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสีมาและสังฆกรรม ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีวินัย ควรส่งเสริมให้วัดต่าง ๆ มีการกำหนดเขตสีมาอย่างถูกต้องตามพระวินัย และใช้พื้นที่สีมาในการทำสังฆกรรมอย่างถูกต้อง ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ชาวพุทธควรมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมของสงฆ์ เช่น การจัดพิธีฝังสีมา การร่วมอนุโมทนาในกิจกรรมสังฆกรรม ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกในคุณค่าและหน้าที่ของคณะสงฆ์สีมาเป็นสัญลักษณ์ของการรักษาระเบียบวินัยในพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของการประกอบสังฆกรรม แนวทางการส่งเสริมการรู้คุณค่าสีมา ควรยึดหลักพระวินัยเป็นสำคัญควบคู่กับการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของชุมชนพุทธศาสนิกชน เพื่อรักษาความเป็นระเบียบและความศักดิ์สิทธิ์ของคณะสงฆ์ให้คงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ข้อเสนอเชิงนโยบายหน่วยงานระดับสูง เช่น มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรส่งเสริมให้มีการประยุกต์ใช้แนวทางการรู้คุณค่าสืมาตามหลักพระวินัยในหมู่พระสงฆ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกทั้งในหมู่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะ เพื่อให้ความรู้และดูแลเกี่ยวกับแนวทางการรู้คุณค่าสืมา ให้สามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับปฏิบัติ

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการเสนอให้ใช้ โมเดล SS-UDRCL Model ในการประยุกต์ใช้แนวทางดังกล่าวในบริบทต่าง ๆ ได้แก่ ระดับคณะสงฆ์ ตรวจสอบความถูกต้องของสืมาตามพระวินัยในแต่ละวัด จัดอบรมเกี่ยวกับการทักนินิตและสมมติสืมาแก่เจ้าคณะและกรรมวาจาจารย์จัดทำคู่มือวินัยสงฆ์เรื่องสืมาและสังฆกรรมแจกจ่ายแก่พระอุปัชฌาย์และสำนักเรียน ระดับสถานศึกษา (วัด สำนักเรียน มหาวิทยาลัยสงฆ์) บรรจุเนื้อหาวินัยเรื่องสืมาและสังฆกรรมในหลักสูตรบาลี พระอภิธรรม และพระวินัย จัดกิจกรรมสาธิต เช่น เวิร์กช็อปจำลองสังฆกรรมในสืมาส่งเสริมให้นักเรียน/นิสิตมีส่วนร่วมในกิจกรรมธรรมนิเทศ เพื่อเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตจริง ระดับชุมชนและพุทธบริษัททั่วไปสร้างความเข้าใจแก่ญาติโยมว่าสืมาเป็นพื้นที่ประกอบกรรมอันบริสุทธิ์ ไม่ใช่เพียงที่ฝังลูกนิมิต จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ คลิปวิดีโอ เพื่อให้เข้าถึงง่ายบูรณาการแนวคิดเรื่องสืมาสู่กิจกรรมงานบุญต่าง ๆ เช่น ทอดกฐิน อุปสมบท เพื่อปลูกจิตสำนึกและความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของสืมา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสืมาและอปโลกนกรรมตามหลักพระวินัยเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา
2. แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสืมาและอุตติกรรมตามหลักพระวินัยเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา
3. แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสืมาและอุตติพุทธิกรรมตามหลักพระวินัยเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา
4. แนวทางส่งเสริมการรู้คุณค่าของสืมาและอุตติจตุตถกรรมตามหลักพระวินัยเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กรมศาสนา. (2561). *การส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย..
- พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรขุโธม). (2563). พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ในสังคมไทย. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3(1), 105 – 114.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). *สังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). *พระพุทธศาสนากับวินัยสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). *พระวินัยปิฎก: หลักการและความหมายของสังฆกรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสนธิ สุจิตโต (ท้วมดี). (2020). การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของวัดขนอนอำเภอโพธาราม. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2-02), 531–542. สืบค้น จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/242195>.
- สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนา. (2562). *แนวทางการบริหารจัดการวัดและพื้นที่ศาสนสถาน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- Dhammika, S. (1992). *Good Question, Good Answer*. Singapore: Buddha Dhamma Mandala Society.
- Gethin, R. (1998). *The Foundations of Buddhism*. Oxford: Oxford University Press.
- Gombrich, R. H. (1988). *Theravāda Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. London: Routledge.
- Keown, D. (2005). *Buddhist Ethics: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Keown, D. (2013). *Buddhism: A Very Short Introduction (2nd ed.)*. Oxford: Oxford University Press.
- Luce, H. (1988). *Moral Philosophy and Social Responsibility*. London: Routledge.
- Narada, M. (2006). *The Buddha and His Teachings*. Taipei: Corporate Body of the Buddha Educational Foundation.
- Phan, P. C. (2011). *Socially Engaged Buddhism*. New York: Orbis Books.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rahula, W. (1978). *What the Buddha Taught*. New York: Grove Press.
- Wijeyaratne, W. A. (2014). *Buddhist Social Ethics*. Colombo: Buddhist Cultural Centre.

